

Anılar-4

AYDINLATMA

Gaz lambası olan bir odada doğmuşum. Dedemin evinde. Bizim kuşak bazı yönlerden şanslı sayılır. Teknolojik gelişmeleri canlı canlı izleyebiliyoruz. İlk hatırladığım ışık kaynağı ise klasik bir kablonun ucunda, düğmesi çevrilince yanan akkor flamanlı lamba. Sokakların nasıl aydınlatıldığını hatırlamıyorum ama geceleri karanlık olduğundan, dayım bizi dönüşte geri getirdiğini ve beni kucağında taşıdığını söylerdi. Babam Ankara'da çalışmaya başlayınca taşındığımız Başkent'ten gaz lambalı bir görüntü yok hafızamda. Keçiözü'deki dedemlerin evinin sokağında elektrik yoktu ama Başkent'te öyle bir şey olmazdı herhalde. Sonraları elektrik alamayan gecekonduları görünceye kadar şehirlerde elektriksiz bir ev hatırlamıyorum.

Orta 2'ye kadar Burdur'da okudum. Gazeteler ve sinema filmleri siyah beyaz idi. Ama İstanbul ve Ankara'daki gazinoların duvarlarında renkli neon lambalarla assolistlerin reklamlarının olduğunu duyar/bilirdik. İlk renkli film Zeki Müren'le yapılan sadece 5-10 dakikalık kısmı renkli olan bir film idi. Ortaokulda iken Burdur Şehir Sinemasında izleyebilmiştik. Halâ her yer akkor flamanlı lambalarla aydınlatılıyordu. Park ve kahvelerde flüoresanlar vardı.

Antalya'da ise halojenli lambayı duymuştum ama ne olduğunu bilmiyordum doğal olarak. Flüoresan lambaları ve renkli olanlarını da bu arada gördük. Ama her yerde klasik ampuller kullanılıyordu. İkili öğretim yapıldığından sınıf ve okul akşam üstleri loş ve karanlık olurdu. Bir odayı 75W aydınlatırdı. Daha güçlüsü pek kullanılmazdı. Hesaplamalarda 12W/

m² alınıyordu (hala öyle). Sokak aydınlatmalarında da şapka geçirilmiş akkor lambalar kullanılırdı.

Üniversite bittikten sonra da flüoresan lambalar yaygınlaşmaya başlamasına rağmen hem sokak lambaları hem de evlerde akkor flamanlıların tahtı yıkılamamıştı. Narlıdere'de, piyasada bulunmasında sıkıntı olan lambaları vatandaşlar alıp gelir ve direklerle takılmasını isterlerdi. Başka yerlerde de aynısının olduğunu sanıyorum. Malum döviz sıkıntısının olduğu bir dönemdi. Flüoresan lambaların takıldığı yerler daha bir itibarlı idi.

Elektrik Şebeke Müdürlüğünde çalışmaya başladığımda sokak lambaları flüoresan lambalarla değiştirilmeye çoktan başlamıştı. Ara sokaklara 1x40W, daha geniş olanlara ve köşelere 2x40W takılırdı. Elektrik şebekesi TEK'e devir olduğunda 50.000 adet flüoresan lamba ambara yeni girmişti. Hızla eldekiler akkorlarla değiştirilmeye başlandı. 75W yerine 40W. Yarı yarıya enerji tasarrufu demek oluyordu. Bir de tabii ki civa buharlı lambalar vardı. Onlar da meydanlara ve ana caddelere eldeki olanaklara göre takılırdı.

Elk. Müh. H. Avni Gündüz
avnigunduz@gmail.com

Philips firmasından Dr. Haldun Demirdeş gelip sodyum buharlı lambaları tanıtmıştı. Devir 12 Eylül sonrası. Yüksek direklerin tepesine yapılan yuvarlak demirden altlıklara armatürler takılınca sarı bir renk çevreyi aydınlatıyordu. İlk önce Bornova Manisa kavşağına dikmiştik direkleri. Konak ve Basmane meydanlarına ise sökülen trolleybüs direklerini kaynak yapıp uzatarak yüksek direkler yapıp armatürleri takmıştık. Direklerden bazıları hala yerinde duruyor.

Sarı renkli sodyum buharlı lambaların kavşaklarda, civa buharlı olanların ise caddelerde kullanılacağı çünkü meydanlarda silüetin, caddelerde keskin görüşün trafik açısından doğru olduğu söylenmişti ama uygulamada buna hiç uyulamadı. Karşıyaka belediyesinde, sıkıyönetim zamanında gelen Karşıyaka belediye başkanı Nevzat Çobanoğlu, genişletilerek yeni açılan İskele-Girne caddesi arasını "sarı ışık" yaptırmak için çok ısrar etmişti. Açılışa Karşıyakalıların oldukça kalabalık olarak geldiklerini hatırlıyorum. Tabii olay duyulunca Bornova, Konak ve Buca Belediyeleri de istemişlerdi ancak sayı sınırlı. Duruma göre meydanlara

vb takılabiliyordu.

O sıralarda ilçeler de TEK'e bağlanmıştı. Bir keresinde Dikili'ye şebeke tadilatı için gitmiştik. Belediye, ekiplere yine yardımcı oluyordu ama bir o kadar da talepleri vardı. Şehrin ana girişiyle gerilim düşümünün fazla olduğu yerlerden başlayıp devam ediyorduk. Biz de İzmir'den gelip güzergahta etüd yapılacak yerler varsa onlara bakıp malzeme keşfi çıkarıyorduk.

Dikili'deki çalışmalar belli bir aşamaya geldiğinde yapılanları görüp ilave malzeme ihtiyacı varsa tespit etmek istemiştik. O gün iş uzadı ve ekiple beraber akşam yemeği yedik. Sahildeki caddede (şimdi restorandan geçilmiyor) birer çay içip öyle dönelim dedik. Kahvehanede otururken denizin öte yakasının ıslık ıslık olduğunu farkettim. "Orası neresi?" diye sordum. Midilli adası imiş. O kadar yakın olduğunu gündüz fark etmemiştim. Üstelik gündüz gördüğüm kara parçasını Dikili körfezinin uzantısında zannetmiştim. Neyse, o taraf ısıltılı bizim taraf kör karanlık. Kanıma dokundu. Saydık, yaklaşık 12 direk vardı Dikilinin sahil caddesinde. Bir dahaki gelişimizde, aydınlatma servisinden Dikili meydanını da aydınlatacak kadar "sarı ışıklı" armatür alıp direklere monte ettik. Hepsi sağlam ve çalışır vaziyette iken ayrılıp geri döndük.

Ertesi gün Müessese Müdürü Cengiz Ündeyoğlu (Cengo) telsizden beni acele çağırıyor. Gittiğimde oldukça sert bir şekilde, "Sen Dikili'de ne yaptın?" diye sordu. Durumu anlattım. "Kanıma dokundu" dedim. "Elin oğlu karşı adada ıslık ıslık, bizim taraf karanlık!"

Meğerse Midilli adasının kaymakamı Dikili kaymakamını arayarak "Festival falan mı var? Dikili'de her yer aydınlatılmış" demiş. Kaymakam bey de Cengo'yu arayıp teşekkür etmiş. Aynı sıralarda Bergama belediye

başkanı da arayıp "biz de sarı lambalardan isteriz" diye telefon etmiş. Elde yani ambardaki armatür sayısı sınırlı. Talebe cevap verilmez ise politik sıkıntı! Müdürün derdinin büyüklüğü bu yüzden imiş. Ama olsun. İtibardan tasarruf olmaz(mış)! Sonradan İzmir'de her yer sodyum buharlı sarı ışıklarla doldu. En iyi aydınlatılan şehir ünvanını da bu arada almışız.

Enerji yetmezliği, tasarruf ve verimlilik kavramları yaygınlaşmaya başlayınca flüoresan lambalar yerine önce kompaktları daha sonra da LED'leri tanımaya başladık. Ülke genelinde pek hesaba katılmayan tasarruf ve verimlilik üzerine az sayıda kuruluş ve EMO İzmir şubede süreçte çeşitli çalışmalar yapıldı ve hala devam ediyorlar.

Genel aydınlatma, kuruluşundan beri belediyelere ait olduğundan, şebekeler TEK'e devredilince aydınlatma tüketimleri de belediyelere fatura edilmeye başlamıştı. Bu işlem, normal vergilerini bile ödemeyen belediyelerin hoşuna gitmediğinden sorun büyümüş ve her seferinde hazine bu borçları üstlenmişti. Halen faturayı hazine ödemektedir çünkü sokak aydınlatmaları vatandaş açısından ciddi bir güvenlik sağlamaktadır ve vaz geçilemez konumdadır. Bununla beraber gösteriş merakımız yüzünden özellikle küçük belediyelerde çok değişik direk tipleri ve armatürler yaygınlaşmıştı. İzmir'den Denizli'ye kadar yol boyu

küçük belediyelerin birkaç sene içerisinde değişen "moda" direk ve armatürlerle donatıldığını fark edenlerimiz da mutlaka olmuştur.

Kompakt flüoresanların devri aslında çabuk geçti. Tasarruflu ampul olarak satıldı ve dönemine göre oldukça faydalı oldu. Her güzelin bir kusuru olmuştur, onlarınki de geri dönüşümde çevreye verebilecekleri zarar üzerinden oldu. Şimdi LED zamanı. Yeni tesislerde eğer mimarlar özel bir tasarım yapmamışlar ise üretim ve tüketim LED'li armatürlerle yapılıyor. Tüketimleri az olduğundan sokak ve bina aydınlatmalarında neredeyse kesin LED dönüşümü yaşanıyor.

Yurt dışında armatürlerin kamera, haberleşme kitleri vb ile akıllı şehir uygulamalarında kullanılması ve otomasyon üzerinde araştırmalar yoğunlaşıyor. Ülkemizde ise benzer şekilde araştırmalar yapılmıyor. Uzun vadeli çalışmalara gelemiyoruz. TS standardı EN 'den alınırsa ona uyarız. Yoksa kopya imalatlarla piyasadan armatür alırsınız. Bazen ucuz diye Çin malı, bazen daha kaliteli diye markalı ürünleri.

Biz şimdi yine her yeri aydınlatmaya devam ediyoruz. Yeni yeni çoğalan gökdelenlerin cepheleri türlü çeşitli senaryolarla renk renk aydınlatılıyor. Şehirlerde bu defa ışık kirliliği tartışmaları başladı. Ufukta ise ne yeni bir lamba türü gözüküyor ne de verimlilik çalışmaları...